

Ivo Komšić

USTAVNOPRAVNI POLOŽAJ HRVATA NAKON DAYTONA – KONTINUITET DEPOLITIZACIJE

Temeljni pojam od kojega polazim je pojam depolitizacije. Njime želim objasniti sadašnji ustavnopravni položaj Hrvata u BiH, s tim što postavljam tezu da se Hrvati BiH nalaze u procesu depolitizacije još od 90-ih godina 20. stoljeća, da je taj proces dijelom institucionaliziran u Daytonskom sporazumu i da se danas nastavlja politikom dekonstitucije naroda. Pojam depolitizacije označava oduzimanje ili odricanje političkog subjektiviteta. Ukoliko se radi o oduzimanju, to znači da je nad narodom izvršena politička prisila ili pritisak neke druge vrste; ukoliko se radi o odricanju, to znači da je narod sam, u određenim okolnostima, politički subjektivitet prenio na nekoga ili svoju političku volju nije u stanju konstituirati.

Da bi se razumio politički subjektivitet, kao pojam i zbiljnost, smatram uputnim pozvati se na Hegelovu tezu sadržanu u njegovoj filozofiji države i prava, kojom se tvrdi da društva svoj umni identitet izgrađuju u državi. Bez ove »umnosti«¹ društvo bi stagniralo ili atrofiralo u različitim i sukobljenim parcijalnim interesima. To znači da država i njezine institucije predstavljaju interes cjeline, koji se mora realizirati kroz posebne ili čak pojedinačne interese građana. »Ukoliko, ovo jedinstvo ne postoji, nije nešto *zbiljsko*, premda bi *egzistencija* mogla biti prihvaćena. Loša država je ona koja puko egzistira; bolesno tijelo također egzistira ali nema istinski realitet.«¹

¹ Hegel, G. W. F. (1989), *Osnovne crte filozofije prava: s Hegelovim vlastoručnim marginama u njegovu priručnom primjerku »Filozofije prava«*, 2. izdanje. Sarajevo: Veselin Masleša–Svjetlost, str. 395.

Dakle, sve dok se privilegiraju parcijalni interesi naspram zajedničkih, općih interesa države, država nije »zbijska«, ona samo »egzistira«. Umnost pojedinačnih i parcijalnih interesa, bilo da se radi o klasnim ili nacionalnim, bilo o onim temeljnim ljudskim, dana je u cjelini – državi. Ona je supstancija političke svijesti koja se mora pojaviti u svom realitetu kao subjektivna svijest pojedinaca i socijalnih skupina, uključujući i nacije. Država koja ne izražava subjektivnu političku svijest je apstraktna država, sa lošom egzistencijom, jer ne sadrži društvene interese. Umnost države kao supstancija političke svijesti mora imati svog zbijskog nositelja, subjekta te svijesti; s druge strane, građani ili kolektiviteti svoj politički subjektivitet ostvaruju i potvrđuju samo u državi, a sve druge sadržaje identiteta u društvu. Ukoliko toga nema, nema ni zbijske države, ali nema ni zbijskog nositelja političkog subjektiviteta kao bitnog sadržaja identiteta.

Moja teza je da su Hrvati u BiH politički desubjektivirani, odnosno depolitizirani, da su ostali bez umne političke supstancije. Politički je subjektivitet naroda vezan, prije svega, za njegovu konstitutivnost u državi; gubitak tog subjektiviteta vezan je za gubitak konstitutivnosti, odnosno državničkog identiteta. Niti jedan narod ne može živjeti u jednoj državi a svoj politički identitet i subjektivitet tražiti u drugoj. Takva podvojenost je neprevladiva i vodi narod u šizofreno stanje, a njegovu političku praksu ka izolacionizmu ili iseljavanju. Proces depolitizacije Hrvata u BiH je, dakle, podudaran sa procesom odrođavanja Hrvata od BiH – to je jedinstven proces. On je otpočeo 90-ih godina 20. stoljeća, kada su Hrvati BiH formirali svoju prvu nacionalnu stranku, što je trebalo označiti početak političkog subjektiviteta naroda i njegove unutarnje demokratizacije u novim uvjetima. Međutim, taj proces je vođen u suprotnom smjeru – nacionalna politika je usmjeravana ka nacionalizaciji teritorija, tj. ka političkom i teritorijalnom separatizmu i izolacionizmu. Bosna i Hercegovina kao društveno-politička zajednica se napušta kao tlo i okvir političkog identiteta hrvatskoga naroda u BiH.

Činjenica je da su Hrvati u BiH, kao i drugi narodi u republikama tadašnje zajedničke države, svoj politički subjektivitet izražavali dvostruko – identificirajući se sa Bosnom i Hercegovinom i sa Jugoslavijom. Međutim, narastanjem srpskog nacionalizma, koji je tu državu pretvarao u državu jednog naroda, politički subjektivitet drugih naroda se snažno usmjerava ka nacionalnom i republičkom identitetu. Da bi se stvorilo novo vezivno tkivo nacionalnog identiteta, politički subjektivizam naroda kao dio tog identiteta poticao se drugim nacionalnim sadržajima – povijesnim, kulturnim, vjerskim... To je bilo jako izraženo i kod hrvatskog naroda u BiH koji je inače imao najdublje povijesne korijene u toj zemlji, duboko ukorijenjenu svijest u kulturi, narodnoj tradiciji i vjeri, te najstarije i najrazvijenije narodne institucije na koje se mogao osloniti. To se pokazuje već u prvom koraku iskazivanja hrvatskoga političkog subjektivizma u BiH: Hrvati su najglasniji i najodlučniji u zahtjevu o samostalnosti BiH, njezinoj nezavisnosti od jugoslavenske države. HDZ BiH je u tom zahtjevu dobio plebiscitarnu podršku naroda od svog osnutka i postao nova jasna politička svijest. Njegov politički subjektivizam ispoljavao se u snažnom identitetu sa mogućnošću osamostaljenja BiH kao države. To što je ta politička stranka formirana uz pomoć HDZ-a Hrvatske, kao dio jedinstvene HDZ organizacije sa sjedištem u Zagrebu (Statut HDZ BiH, čl. 4.), u svijesti Hrvata BiH se percipiralo kao politička pomoć »bratske stranke«, koja u BiH ima iste političke interese, odnosno koja potiče hrvatski politički subjektivizam i državnički identitet sa BiH.

Nesuglasje koje će voditi do rascjepa javilo se na razini ozbiljenja političkih interesa, kada predstavnici HDZ-a BiH u Skupštini BiH donose odluku o referendumu koji je put u osamostaljenje države BiH i njezino međunarodno priznanje i time legitimiraju svoj politički identitet. HDZ Hrvatske, koji je već preuzeo vlast i osamostalio Hrvatsku, pokušava delegitimirati tadašnje vodstvo HDZ-a BiH i promijeniti referendumsko pitanje na livanjskom sastanku, te time osamostaljenje BiH od Jugoslavije odvojiti od njezinog konstituiranja kao zasebne države, ravnopravne Hrvatskoj i Sloveniji koje su te akte već obavile. Pokušaj da se nametne »livanjsko« referendumsko pitanje značio je

jasnu političku poruku Hrvatima BiH – možete se izjasniti za izlazak BiH iz Jugoslavije, ali ne možete konstituirati BiH kao samostalnu državu. To je bio jedan od prvih vidljivih oblika političkog pritiska na Hrvate BiH i neuspjeli pokušaj njihove depolitizacije. Ovaj odnos HDZ-a Hrvatske prema HDZ-u BiH potvrđuje i tadašnji glavni tajnik stranke Ivan Markešić u svojoj knjizi *Kako smo sačuvali Bosnu i Hercegovinu*². On tvrdi kako HDZ BiH pod utjecajem HDZ-a Hrvatske nije pozvao Hrvate BiH na referendum, nego je on svojevolumeno to uradio kao glavni tajnik stranke.

Usprkos tome, Hrvati su izašli na referendum i izjasnili se za nezavisnu i suverenu Republiku Bosnu i Hercegovinu, državu građana i naroda: Muslimana, Srba i Hrvata i drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive, kako je glasilo referendumsko pitanje. Prema izvještaju Republičke izborne komisije, na referendum se odazvalo 64,31% birača, sa više od 99% onih koji su glasali ZA (63,95%). To pokazuje da su gotovo svi Hrvati s pravom glasa izašli na referendum i glasali ZA; na referendum je izašao i dio Srba, iako je SDS BiH pozvao narod na bojkot. Referendum je bio jedna od rijetkih prilika u novijoj povijesti BiH da se Hrvati slobodno, iskazujući svoju političku volju, odrede prema svojoj domovini i državi.

Međutim, proces depolitizacije Hrvata BiH vođen je u kontinuitetu. Vodstvo HDZ-a Hrvatske mijenjalo je čelništvo HDZ-a BiH sve dok nije dobilo kadrovsku postavu koja je neutralizaciju političkog subjektiviteta bh. Hrvata pretočila u svoj politički program. Zbiljski interes naroda za samostalnošću BiH i njezinim državnim suverenitetom podržava se samo u mjeri u kojoj je taj interes usmjeren protiv velikosrpske politike iz Beograda o stvaranju velike Srbije. Politički entuzijazam Hrvata u BiH služi HDZ-ovoj državnoj politici u Zagrebu samo kao paravan iza kojega će se stvarati uvjeti za osamostaljenje »hrvatskih krajeva« u BiH u funkciji »hrvatske državne politike«.

² Markešić, I. (2004), *Kako smo sačuvali Bosnu i Hercegovinu*. Sarajevo–Zagreb: Synopsis i HNV BiH.

Tako se u zaključcima druge redovne sjednice Predsjedništva Hrvatske Zajednice Herceg-Bosne, proširene članovima Predsjedništva HDZ-a BiH sa terena Herceg-Bosne i zastupnicima u Skupštini BiH, održane 23. 12. 1991. navodi: »2. Hrvatska Zajednica Herceg-Bosna još jednom potvrđuje volju cjelokupnog hrvatskog naroda H-B izražene 18. studenog 1991. godine u Grudama, donoseći povijesnu odluku o uspostavi HZ H-B, koja predstavlja pravnu podlogu za ulazak ovih teritorija u Republiku Hrvatsku. 3. Hrvatska Zajednica Herceg-Bosna daje puni legitimitet gospodinu dr. Franji Tuđmanu, kao predsjedniku Republike Hrvatske i predsjedniku Hrvatske demokratske zajednice da zastupa interese Hrvatske Zajednice Herceg-Bosne kod međunarodnih čimbenika, kao i kod međustranačkih i međurepubličkih dogovaranja o utvrđivanju konačnih granica Republike Hrvatske.« Iz ovih zaključaka je jasno da čelnici H-B smatraju granice RH i BiH nezaključenima, iako se u to vrijeme nije o tome raspravljalo niti je netko te granice dovodio u pitanje. Sve rasprave vodile su se o međunarodnom priznanju RH. Drugo, oduzima se legitimitet predsjedniku HDZ-a BiH, koji je ujedno bio i član Predsjedništva BiH, izabran voljom naroda na demokratskim izborima, i prenosi se na predsjednika druge države.

Na sastanku u Zagrebu, 27. 12. 1991, predsjednika RH s delegacijom HDZ-a BiH, uz nazočnost dužnosnika RH, Franjo Tuđman je objasnio svoju dvostruku politiku prema BiH i HDZ-u BiH:

»Prema tome, sa perspektivom suverenosti BiH nema nikakvog izgleda... Mi smo bili u onim uvjetima kada smo razgovarali, mi smo bili za politiku održanja suverene BiH, baš zato što je velikosrpska politika postavila problem izdvajanja srpskih krajeva iz Hrvatske.

Prema tome, u tim i takvim okolnostima bilo bi politički nepromišljeno da smo mi sami otvarali problem razgraničenja u BiH, ali smo kao što se sjećate, još 1989. godine u svom proglasu, povijesnom proglasu HDZ-a, kazali da smo za suverenu BiH, ali ako se postavlja njezin opstanak da onda sa gledišta interesa hrvatskog naroda moramo postaviti pitanje, pitanje granice Hrvatske.

U današnjim okolnostima, gospodo, nama sa općeg hrvatskoga gledišta više odgovara razgraničenje, sa općeg hrvatskoga gledišta i sa gledišta hrvatskog puta u BiH... iz taktičkih razloga mi nismo

(to) postavljali, jer nismo htjeli da budemo ti koji će postaviti pitanje granica.«³

Da se radilo o već dovršenom političkom projektu podjele BiH i političkom vezivanju bosanskohercegovačkih Hrvata za Hrvatsku svjedoči daljnje Tuđmanovo obrazloženje tog projekta na istom sastanku: »Prema tome, čini mi se da, kao što smo iskoristili ovaj povijesni trenutak da stvorimo samostalnu Hrvatsku međunarodno priznatu, tako mislim da je vrijeme da iskoristimo, da okupimo hrvatsko nacionalno biće u maksimalno mogućim granicama.

Da li bi to bilo baš i 30 općina, ili 28 – to je čak sa toga gledišta od manje važnosti.

Prema tome, meni se čini, da sa jednom pametnom politikom možemo čak dovesti do toga – sa jednim pametnim razgraničenjem, sporazumom sa Srbima u Bosni – da možemo dovesti do toga, da umjesto rata koji prijeti ovakvom neriješenom pitanju i sa tim gomilanjem armije – da čak ta armija bude zalog provedbe takvog razgraničenja.«⁴

Ove stavove potvrđuje i Božo Raić, dopredsjednik HZ H-B, u svom izlaganju na istom sastanku, s tim što objašnjava politički sukob unutar HDZ-a BiH, tvrdeći da su oni (misli se na vrh HZ H-B) »na tragu informacija koje daje Vrhovništvo stranke RH«, te da je to kontinuitet a ne zaokret politike iz Zagreba prema suverenitetu BiH. On je nedvosmislen: »Da ne možemo prihvatiti one tvrdnje, koje polaze od toga da je trenutna etnička slika na prostorima H-B meritorni faktor po kojemu će se sve odlučiti. Mi polazimo od povijesnog prava hrvatskog naroda, o državnosti, koja je postojala 1939. godine kao minimuma i od promatranja etničke slike u kontinuitetu.«⁵ – Zbog jasnoće treba podsjetiti da se misli na Sporazum Cvetković–Maček. U nastavku izlaganja na ovom sastanku, Božo Raić jasnije od ostalih

³ »BiH onemogućava teritorijalno ostvarenje hrvatske države«, zapisnik sa sastanka predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana s delegacijom Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine uz nazočnost dužnosnika Republike Hrvatske, održanog u Zagrebu 27. 12. 1991, u: Lovrenović, I. i Lucić, P. (ur.) (2005), *Stenogrami o podjeli Bosne*, knjiga prva. Split–Sarajevo: Kultura rasvjeta–Civitas, str. 86.

⁴ *Ibid.*, str. 88.

⁵ *Ibid.*, str. 100.

formulira stav o depolitizaciji Hrvata u BiH: »Naime, naša je ocjena, da se radi o jednom pokušaju, da se pod okriljem HDZ BiH instalira takozvana autonomna hrvatska politika, odvojena od hrvatskog korpusa i odvojena od jedinstvene politike HDZ i u tome jeste najveća opasnost.«

Na istom sastanku, Martin Udovičić, član Predsjedništva HDZ-a BiH i predsjednik HDZ-a Travnik, nakon istupa B. Raića, konstatira: »Međutim, nismo nikada isticali da smo protiv suverene BiH i zato smo imali suradnju sa Muslimanima, odličnu, vrlo dobru.«

Da se radi o kontinuitetu Tuđmanove politike depolitizacije Hrvata BiH potvrđuje i Dario Kordić, na istom sastanku: »Šest mjeseci smo krvavo razrađivali našu ideju od 13. i 20. lipnja koju ste nam ovdje iznijeli... Hrvatski narod u travničkoj ovoj regionalnoj, subregionalnoj zajednici, živi sa idejom konačnog priključenja Hrvatskoj državi i spreman je da to ostvari svim sredstvima i u mladićima vrije hrvatski duh.«⁶

Treba podsjetiti da se Kordić poziva na sastanke koji su održani sa predstavnicima regionalnih organizacija HDZ-a srednje Bosne i Hercegovine 13. i 20. 06. 1991. godine, na kojima nije sudjelovalo bh. vodstvo stranke, i na stavove koje im je Tuđman tom prilikom izložio. Pet mjeseci prije ovog sastanka, a samo pet mjeseci nakon preuzimanja vlasti u BiH, dio HDZ-a BiH dobio je zadaću da razgrađuje državni suverenitet BiH i njezine Hrvate politički identificira sa RH. – Na tome se »krvavo radilo«.

Ivan Markešić, tadašnji generalni tajnik HDZ-a BiH, na ovaj »krvavo« razrađeni projekt podjele BiH i potpune depolitizacije naroda, oduzimanjem političkog subjektiviteta vlastitoj stranci kojoj je narod upravo dao legitimitet i vlast, iznosi sasvim drugačije mišljenje: »Jedinstvena je poruka (nadbiskupije i Franjevačke provincije Bosne Srebrene) i ja na tome stojim, da cjelovita, suverena i samostalna BiH je najbolje rješenje za hrvatski narod u BiH.«⁷ – Na ovom je stajalištu bio i Damjan Vlašić, zastupnik u Saboru H-B i nekadašnji predsjednik

⁶ *Ibid.*, str. 104–105.

⁷ *Ibid.*, str. 109.

HDZ-a Mostar, koji je na ovom sastanku rekao: »Sada se pitam – to dobro za hrvatski narod, čemu tako ljubomorno kriti od drugih ...«⁸ Time je Damjan Vlačić jasno izrekao suštinu političkog identiteta i subjektiviteta svakog naroda – dobro za narod može biti samo opće dobro i svaki posebni interes mora imati opći interes kao svoj cilj, a to se ostvaruje u državi javnom političkom djelatnošću.

Rezime tih razgovora ipak je dao Tuđman: »A ta opća politika jeste bila, znači, za čuvanje suverenosti do određenog momenta dok je to odgovaralo Hrvatskoj. Ali dalje ne odgovara... Prema tome, to je put na koji trebamo doći do Hrvatske države ...«⁹ Drugim riječima, Tuđman Hrvate BiH izvodi na put gubitka vlastite političke supstancije, koja je bila dana u Bosni i Hercegovini kao povijesnoj državi naroda. Intervencija Jerka Doke, tadašnjega ministra obrane BiH – »Nikada na ovakav način nećemo doći, predsjedniče«,¹⁰ nije pomogla. Depolitizacija i uništavanje političkog subjektiviteta Hrvata BiH nastavljeni su i drugim sredstvima.

Odlukom o formiranju HVO-a HZ H-B, 8. 04. 1992, dakle u vrijeme međunarodnog priznanja BiH, uspostavljena je nova organizacija vlasti i novi mehanizmi njezinog djelovanja. Posebnu ulogu HVO dobiva Statutarnom odlukom od 15. 05. i izmjenama od 3. 07. 1992. godine, kojima se utvrđuje ustroj izvršne vlasti i uprave na području HZ H-B. Temeljem ove odluke HVO postaje najvišim tijelom izvršne vlasti i uprave u HZ H-B. HVO i svaki njegov član odgovorni su za svoj rad Predsjedništvu HZ H-B. HVO je organiziran poput vlade, sa predsjednikom i dopredsjednicima, te odjelnim predstojnicima koji imaju status ministara – obrane, unutarnjih poslova, gospodarstva, financija, društvene djelatnosti, pravosuđa i uprave.

Cijela organizacija izvršne vlasti i uprave provedena je kao vojna organizacija sa strogom hijerarhijom i centralizirana u Predsjedništvu

⁸ *Ibid.*, str. 107.

⁹ *Ibid.*, str. 122.

¹⁰ *Ibid.*, str. 123.

HZ H-B. Od »vrhovnog tijela obrane hrvatskog naroda u HZ H-B«, kako stoji u Odluci o formiranju HVO-a, ova institucija obrane i zaštite naroda prerasla je za tri mjeseca u jedinstvenu i jedinu vlast. Tako je izbrisan i svaki trag političkog subjektivizma institucionaliziranog u političkoj stranci. S obzirom da su Predsjedništvo HZ H-B činili ljudi koji su svoj politički subjektivizam prenijeli na Franju Tuđmana, proces depolitizacije je dovršen i objektiviran u HVO-u kao vojnoj organizaciji. U međuvremenu, s čelnih pozicija HDZ-a BiH uklonjeni su svi koji su politički branili suverenitet BiH. Time su stvoreni svi kadrovski, politički i institucionalni uvjeti za rat protiv suvereniteta međunarodno priznate države BiH i otvorena mogućnost upotrebe svih sredstava o kojima je govorio Dario Kordić, na sastanku 27. 12. 1991.

Subordinacija HVO-a kao vojno-upravne organizacije nije završavala kod Predsjedništva HZ H-B-a nego se protezala do Ministarstva obrane RH, koje je preuzelo za HZ H-B svu vojnu logistiku, financijsku pomoć, humanitarnu pomoć, kadrovsku politiku i ostalo. Koji je obim te pomoći bio, dovoljno je vidljivo iz činjenice da je preko Ministarstva obrane RH, kojim je rukovodio Gojko Šušak, u H-B dolazilo oko 30 mil. DM mjesečno, osim vojne opreme i naoružanja, te da je cijela vojna struktura HVO-a H-B postavljena iz Hrvatske.

Proces depolitizacije Hrvata u BiH nije se zaustavio na uspostavi institucija koje su narod udaljile od BiH i koje su njegovu jasno iskazanu političku i državničku svijest za obranu države BiH i hrvatskog naroda u njoj od velikosrpske agresije preokrenule u napad na suverenitet te države. HVO je u trenutku formiranja bio plebiscitarno prihvaćen od naroda kao vojska obrane, čak je A. Izetbegović dao proglas Muslimanima pozivajući ih da se uključe u HVO jer je to i njihova vojska. Depolitizacija se nastavlja kroz proces tuđmanizacije hrvatske politike u BiH, što je bilo izrazito u bilateralnim i međunarodnim pregovorima o BiH. U ime HZ H-B, odnosno HR H-B te pregovore vodio je Franjo Tuđman i pozivao se na legitimitet koji mu nikada nisu dali

Hrvati srednje Bosne i Posavine, niti njihove ključne vjerske, kulturne, znanstvene i ostale nacionalne institucije. Svi pregovori koje je Franjo Tuđman vodio u ime Hrvata BiH i u ime RH bili su zasnovani na njegovoj temeljnoj političkoj ideji o potrošenom suverenitetu BiH, o nužnosti etničkog razgraničenja, koje se mora dogovoriti sa Srbima (Muslimani se ne spominju kao politički faktor i kao politički narod), te na JNA kao »zalogu« tog razgraničenja.

Prvi i temeljni dogovor o tome postignut je između Tuđmana i Miloševića u Karađorđevu, 26. 03. 1991. Usprkos upornom nastojanju Tuđmana i njegovoga političkog kruga da se taj dogovor ospori (ta nastojanja su i danas snažna), postoji cijeli niz neoborivih dokaza o tom dogovoru i njegovom sadržaju. O njemu se indirektno može zaključiti iz rukopisa raznih autora iz Hrvatske i Srbije (M. Minić, H. Šarinić, B. Jović), a direktno iz svjedočenja samih sudionika dogovora u Karađorđevu – Stipe Mesića, Dušana Bilandžića, Josipa Šentije i Smilje Avramov. Mesić je bio posrednik u zakazivanju ovog sastanka, a Bilandžić, Šentija i Smilja Avramov su, uz Zvonka Lerotića, Kostu Mihailovića i Vladana Kutlešu, bili članovi Mješovite komisije za »razgraničenje«. Šentija i Bilandžić su odmah na početku istupili iz ove komisije, a da je komisija imala zadaću utvrditi etničke teritorije u BiH radi razgraničenja svjedočio je Bilandžić u svom intervjuu *Nacionalu*, 25. 10. 1996. Dogovori o podjeli BiH nastavljani su 15. 04. 1991. u Tikvešu, te vođeni u kontinuitetu na raznim mjestima i u raznim prilikama. Preciziranje ovih dogovora, sve do praktičnog provođenja, nastavili su zastupnici te politike u BiH dogovorima u Grazu – Mate Boban, Radovan Karadžić, Franjo Boras, Momčilo Krajišnik, te predstavnici tzv. vlada HR H-B i RS, i vojnih postrojbi HVO-a i Vojske RS na raznim nivoima. Treba podsjetiti na dva zaključka u dogovoru Bobana i Karadžića u Grazu, 5. 05. 1992, kojima se precizira »da (se) sva sporna pitanja, uključujući razgraničenje dviju konstitutivnih jedinica – hrvatske i srpske u BiH, riješe miroljubivim sredstvima i dogovorom«, »te da se u razgraničenju dviju konstitutivnih jedinica na području Kupresa, kao i u Bosanskoj Posavini (Odžak, Derventa, Bosanski Brod, Bosanski Šamac, Orašje, Modriča i Brčko), vodi računa o kompaktnosti prostora i komunikacija«.

Ovaj dogovor o »razgraničenju« je faktički značio dogovor o etničkom preseljenju, što je za Hrvate značilo izgon iz Bosanske Posavine, a za Srbe izgon iz Kupresa, Glamoča, Grahova i Drvara. Enigma i šutnja glavnih aktera dogovora iz Karađorđeva skinuta je u Daytonu. Na plenarnoj sjednici, pred svim sudionicima pregovora, 8. 11. 1995, Slobodan Milošević je otvoreno priznao da se o ovome »s Franjom davno dogovorio i da više nema nikakvih pregovora oko Posavine«. Tako su u Daytonu »razgraničenja« i »kompaktnosti prostora i komunikacija« postali povijesne činjenice zapisane u međunarodni sporazum i nacrtane na karti.

Što je praktično značila depolitizacija Hrvata BiH moglo se vidjeti golim okom u Posavini – tisuće potpuno uništenih imanja koja su izgrađivale generacije, srušen most preko Save između dva Broda, oko 200 000 prognanih, tisuće ubijenih i iznakaženih. Posebno tragično i dojmljivo je poniženje vojske HVO-a koja je Posavinu bila obranila od srpske agresije. Kada je već bila došla do sela Rudanke, nadomak Doboja, i kada ju je od Armije BiH s druge strane Doboja dijelilo samo tri kilometra, Tuđman je povlači »na odmor«, uvodi svoje »svježije snage« na njihove položaje i onda ih iznenada povlači preko Save. Iznenadjenje je bilo takvo da se ni sav HV nije uspio povući, te se u panici, zajedno s narodom prebacivao preko rijeke.

Da je Daytonski sporazum bio samo legalizacija tuđmanizacije hrvatske politike u BiH, svjedoči još jedan važan detalj. Neposredno nakon Oluje, a oko dva mjeseca prije Daytonskih pregovora, kada su združene vojne snage HV-a, HVO-a i Armije BiH zauzele oko 65% teritorija BiH, te kada su »hrvatske snage« bile nadomak Banje Luke i držale pod kontrolom teritorij od Livna preko Drvara, Šipova, Mrkonjića do Manjače, Franjo Tuđman je izradio kartu novog-starog razgraničenja teritorija u BiH. Na prvi pogled činilo se da ova karta nema veliku vezu ni s postojećim stanjem, ni s budućnošću BiH, jer se nije poklapala niti s jednim predlaganim rješenjem. Ona je čak odudarala i od plana Kontaktne skupine koja je već dala prijedlog o objedinjavanju Posavine u jedan kanton koji bi se priključio Federaciji BiH. U tom prijedlogu jedini je problem bio koliki će biti koridor prema Banjoj Luci kroz Posavinu i hoće li ga uopće biti. Karta je

odudarala i od postojećega kantonalnog uređenja Federacije BiH, jer je u tzv. hrvatske krajeve uključivala Cazinsku krajinu u kojoj Hrvata uopće nije bilo, i jedan dio zaleđa Dubrovnika koji je vojno držao Karadžić. Karta je posebno odudarala od stanja koje je nastalo nakon Oluje, a koje je u Daytonskim pregovorima bilo polazna osnova razgraničenja. Međutim, kako su pregovori u Daytonu odmicali, hrvatsko-bošnjačka vojna prednost topila se na karti i polako svodila na ono što je Tuđman davno ucrtao. On je konačno sve što su osvojili HV i HVO vratio Miloševiću – povukao vojsku ispred Banja Luke, iz Mrkonjića, Šipova, s Manjače, od Jajca. Zadržao je Drvar, Glamoč i Grahovo, mjesta koja je u svojoj karti označio kao hrvatska.

Hrvati koji su bili članovi bosanskohercegovačke jedinstvene delegacije u ovim pregovorima, osim Jadranka Prlića, bili su protiv ovakvih rješenja, ali je problem bio u tome što su i posrednici ovih pregovora prihvatili Tuđmanov legitimitet koji je još 1991. dobio od Herceg-Bosne. Daytonski sporazum je u velikoj mjeri posljedica depolitizacije Hrvata BiH i Tuđmanove politike prema suverenitetu BiH. Može se izvjesno utvrditi da je ustavni položaj Hrvata u tom sporazumu direktna posljedica toga.

Drugi važan činilac tog položaja je RS, koja je od osnutka imala Tuđmanov blagoslov i bila pozitivna činjenica njegove politike prema BiH, i koju je konačno legalizirao A. Izetbegović preko tadašnjega ministra vanjskih poslova Republike BiH Muhameda Šaćirbegovića, bez znanja i pristanka Predsjedništva BiH i drugih institucija. Ova legalizacija desila se u Ženevi, nepuna dva mjeseca prije Daytonskih pregovora, 8. 09. 1995, i predstavljala je neoborivu činjenicu u tim pregovorima. Tako je Daytonski sporazum završio entitetskom podjelom umjesto kantonizacijom i federalizacijom BiH, što je američka administracija bila obećala još 1994. godine, u toku washingtonske izgradnje Federacije BiH.

Ova izmjena političke strategije američke administracije najteže se odrazila na položaj Hrvata u državi. Hrvati BiH su hrvatsku paradržavnu tvorevinu Washingtonskim sporazumom ugradili u zajedničku državu koja je trebala u nastavku političkih pregovora i uz vojne pritiske biti proširena i na područja RS, kao srpske paradržavne

tvorevine u BiH. Stvaranje Federacije BiH nije dakle bila privremena mjera zaustavljanja rata između Armije BiH i HVO-a, nego uspostavljanje novog modela uređenja države na principu regionalnog ujedinjenja a ne razgraničenja, te strateška osnovica u pristupu rješavanja tzv. srpskog pitanja u BiH. Daytonski sporazum je promijenio i jedno i drugo, federalizacija države je ostala na 51% teritorija, a na ostalom dijelu teritorija BiH legalizirana je i uspostavljena ratna tvorevina RS, nastala na etničkim progonima, zločinu i genocidu. Također, Federacija BiH je ostala složen entitet i po etničkoj i po državničkoj strukturi, RS je ostala jednonacionalna i centralizirana. Sa takvom svojom strukturom svaki entitet je ugrađen u zajedničku državu BiH koja je ostala bez određujućeg atributa da je republika. Ove nejednake entitetske strukture odrazile su se na položaj naroda u državi i ta nejednakost je institucionalizirana kao neravnopravnost naroda u samom Ustavu. Ključno mjesto te neravnopravnosti je Parlament BiH koji je pretvoren u dvoentitetsko tijelo na oba svoja nivoa, dakle i u Zastupničkom domu i u Domu naroda. Zastupnički dom je samo prividno, po svom višestranačkom sastavu, demokratsko zakonodavno tijelo, ustvari je entitetsko tijelo u kojemu su zastupnici procedurom glasanja entitetski razvrstani. Drugim riječima, Federacija BiH i RS »preseljavaju« svoje entitetske parlamente u državni parlament i nastavljaju entitetski, a ne jedinstveno djelovati. To praktično znači:

Prvo, niti jedna odluka u Parlamentarnoj skupštini BiH ne može se donijeti dok je posebno ne prihvate zastupnici iz RS-a, posebno zastupnici iz Federacije BiH.

Drugo, odlučivanje u Parlamentarnoj skupštini BiH svedeno je na entitetski paritet i konsenzus, jer svaki entitet ima faktički jedan glas bez obzira na broj stranačkih zastupnika. To znači da zastupnici iz RS – Srbi imaju jedan glas, a Bošnjaci i Hrvati dijele jedan glas.

Treće, Srbi i Bošnjaci mogu u ovakvoj proceduri glasanja donijeti ili blokirati donošenje zakona ili bilo koje odluke (o budžetu, ratifikaciji međunarodnih sporazuma, financijskim aranžmanima i sl.). Ovo jedino ne mogu napraviti Hrvati, bez obzira na interes, jer u entitetskom glasanju oni ne mogu osigurati potrebnu trećinu glasova iz svoga entiteta, bez koje se ne može donijeti odluka. Ustavni položaj

Hrvata je dakle takav da mogu biti uvijek nadglasani. Ovo je posljedica sadašnje strukture stanovništva u Federaciji BiH i RS-u, jer se ona izborima direktno preslikava u zakonodavno tijelo BiH. Broj Hrvata u toj strukturi je posljedica Tuđmanovih dogovora sa Miloševićem o »razgraničenju«, s jedne strane, i politike osporavanja suvereniteta BiH koja je dovela do rata s Armijom BiH, odnosno s Bošnjacima, s druge strane. (Naravno da u stvaranju ovog stanja Tuđman nije jedini odgovoran.)

Četvrto, Zastupnički dom Parlamentarne skupštine BiH, koji se sastoji iz predstavnika političkih stranaka, gubi svoj politički smisao, jer se zastupnici faktički razvrstavaju po entitetskoj pripadnosti, a to u konačnici znači da se razvrstava etnički. Tako se indirektno i Zastupnički dom pretvara u svojevrsni Dom naroda, a parlament BiH u cjelini u etnički složeno tijelo.

Peto, rad Parlamentarne skupštine BiH je faktički stavljen u funkciju nacionalnih stranaka i njihovih elita a ne u funkciju svih građana države BiH, bez obzira kojemu narodu pripadaju. Zakonodavno tijelo države, a time i Ministarsko vijeće kao izvršni organ su taoci nacionalnih stranaka i njihovih lidera. Organi države su Ustavom BiH pretvoreni u poligone za odmjeravanje nacionalnih utjecaja i interesa, odnosno postali su generatori nacionalizma u BiH, nacionalnih sukoba i kriza.

Ovakav ustavno-pravni položaj je proces depolitizacije Hrvata u BiH usmjerio ka njihovoj dekonstituciji. Konstitutivnost naroda, garantirana Daytonskim ustavom BiH, HDZ BiH kao vodeća i vladajuća hrvatska stranka nastoji svesti na ograničeni prostor nekog zamišljenog entiteta, a ne provesti u cijeloj BiH, tj. u oba entiteta. Linijom manjeg otpora ova stranka se vraća na politiku iz 1991. godine, politiku razgraničenja koja uvijek uključuje politiku ograničenog suvereniteta države. I sada, kao i 1991. godine, lider HDZ-a u BiH kao glavnog partnera za svoju politiku ima lidera RS-a, te se poput Franje Tuđmana nada da će mu on jačanjem svog entiteta i oduzimanjem suvereniteta državi BiH indirektno izvršiti to razgraničenje. Razlika je samo u tome što lider RS-a danas nema vojsku koja je Tuđmanu bila zalog tog projekta.

Literatura

- Bilandžić, D. (1996), »Intervju«, *Nacional*, 25. 10. 1996.
- Hegel, G. W. F. (1989), *Osnovne crte filozofije prava: s Hegelovim vlastoručnim marginama u njegovu priručnom primjerku »Filozofije prava«*, 2. izdanje. Sarajevo: Veselin Masleša – Svjetlost.
- Jović, B. (1996), *Poslednji dani SFRJ*, 2. izdanje. Beograd: B. Jović.
- Lovrenović, I. i Lucić, P. (ur.) (2005), *Stenogrami o podjeli Bosne*, knjiga prva. Split–Sarajevo: Kultura & rasvjeta – Civitas.
- Markešić, I. (2004), *Kako smo sačuvali Bosnu i Hercegovinu*. Sarajevo–Zagreb: Synopsis i HNV BiH.
- Minić, M. (2002), *Ratovi u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini: 1991.–1995*. Sarajevo–München–Novi Sad–Zagreb: Društvo za ugrožene narode–Kult-B–Agencija Mir–Razlog.
- Šarinić, H. (1999), *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem: između rata i diplomacije, 1993.–1995. (1998.)*. Zagreb: Globus international.